

SÂLİMÎ, Ebû Şekûr

(bk. EBÛ ŞEKÛR es-SÂLİMÎ).

SAMBASÎ

(سمبسي)

Ahmed b. Abdilgaffâr
b. Abdillâh Sambasî
(1802-1875)**Endonezyalı mutasavvıf.**

Batı Kalimantan'ın (Borneo) Sambas şehrinde doğdu. İlk eğitimini Sambas'ta aldı. Tahsilini ilerletmek üzere 1820'de Mekke'ye gitti. Daha sonra Mekke'ye yerleşerek ölümüne kadar burada yaşadı. Mekke'de daha çok fıkıh ve hadis ağırlıklı bir eğitim gördü. Malaylı Şeyh Dâvûd el-Fetânî (Patanî) ve Şeyh Şemseddin Patanî, Şâfiî müftüsü Ömer b. Abdülkerim el-Attâr, Mâlikî müftüsü Seyyid Ahmed el-Merzûkî, Hanefî müftüsü Seyyid Abdullah b. Muhammed el-Mîrganî, Muhammed Sâlih ez-Zemzemî er-Reyyis, Abdülhâfız el-Acemî, Bişrî b. Hâşim el-Cebertî ve Osman b. Hasan ed-Diryâtî gibi hocalardan ders aldı. Bunlardan Attâr, Acemî ve Reyyis gibi âlimler Ahmed Hatîb'in yanı sıra, Mîrganîye tarikatının kurucusu Muhammed Osman el-Mîrganî'nin ve Senûsiyye tarikatının kurucusu Muhammed b. Ali es-Senûsî'nin de hocalarıdır.

Ahmed Hatîb'in tasavvufa yönelmesinde Hicaz'da ikamet eden Mîrganî ailesinin önemli etkisi oldu. Gençliğinde çeşitli tarikatlara intisap ettikten sonra 1860'lı yıllarda irşad faaliyetini yoğunlaştıran Ahmed Hatîb, Kâdiriyye-i Nakşibendiyye adı verilen tarikatın piri olarak kabul edilir. Hayatının büyük bölümünü Mekke'de ilim ve irşad faaliyetiyle geçirdi. Tahsil ve hac için Mekke'ye gelen Malaylı ve Endonezyalılar arasından çok sayıda öğrenciye hocalık yaptı. Öğrencileri ve halifeleri vasıtasıyla Endonezya'da ve takımadalarda büyük bir âlim ve şeyh olarak tanındı. Özellikle Cava adasındaki ulemânın yetişmesinde önemli katkılarının bulunduğu kabul edilir. Sambasî'nin ölüm tarihi tam belli değildir. Ömer Abdülcebbar onun vefatı için 1289 (1872) yılını verirken Van Bruinessen gibi bazı araştırmacılar bu tarihten birkaç yıl sonra öldüğü görüşündedir. Çünkü halifesi Abdülkerim, şeyhinin ölümü üzerine Endonezya'nın Bentem (Benten / Bontam) şehrinde 1293 (1876) yılı başlarında Mekke'ye gelmiştir. Bu sebeple Endonezyalı araştırmacılar

1875 yılını ölüm tarihi olarak kabul etmektedir.

Ahmed Hatîb, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Malay-Endonezya bölgelerinde İslâmiyet'in gelişmesinde rol oynayan şeyh ve âlimler üzerinde etkili olmuştur. Hollandalı şarkiyatçı C. Snouck-Hurgronje onun dinî bilgilerin her alanında iyi yetişmiş bir âlim olduğunu söyler ve Cavalı Şeyh Muhammed b. Ömer en-Nevevî el-Bentenî'nin hocaları arasında zikreder. Endonezyalı âlim Z. Dhofier de Cava'nın geleneksel ulemâsı üzerinde Şeyh Sambasî'nin önemli rolünün bulunduğunu vurgular. Kendisine nisbet edilen Kâdiriyye-i Nakşibendiyye, Kâdiriyye ve Nakşibendiyye tarikatlarını birleştiren bir tarikat olarak kabul edilir. Malezyalı Seyyid Nakib el-Attâs, Ahmed Hatîb'in Kâdiriyye ve Nakşibendiyye'den hilâfeti olduğu, müridlerine bu iki tarikatı birleştirerek tek bir tarikat değil ayrı tarikatlar olarak telkin ettiği görüşündedir.

Ahmed Hatîb birçok öğrenci ve halife yetiştirmiştir. Halifelerinden en önemlisi olan Bentemli Abdülkerim icâzet aldıktan bir süre sonra Singapur'a gitmiş, 1872'de memleketi Bentem'e dönüp irşad faaliyetine başlamıştır. Güney Sumatra'nın Palembang bölgesinde, Lombok adasında, Batı Kalimantan'da ve bir süre kaldığı Singapur'da irşad faaliyetinde bulunan Şeyh Abdülkerim şeyhinin ölümü üzerine 1876'da Mekke'ye gidip yerleşmiştir. Mensuplarının çoğu, Hollanda sömürge yönetimine karşı 1888'deki Bentem ayaklanmasında önemli roller oynamıştır. Abdülkerim, Sambasî'den sonra tarikatın en etkili şeyhidir. Kâdiriyye-i Nakşibendiyye'nin Cava'daki beş şubesinin silsilesi ona dayanır. Batı Cava'dan Çirebonlu Şeyh Talha, Doğu Cava'dan Maduralı Şeyh Ahmed Hasbullah, Ahmed Hatîb'in diğer tanınmış halifeleridir. Sambasî'nin birçok halifesi ve öğrencisi bulunmakla birlikte tarikat Endonezya ve Malezya'da bu üç halifesi vasıtasıyla devam etmiştir. *Fethu'l-ârifin* adlı eserinin kâtibi ve derleyicisi olan Balili Muhammed İsmâil, Batı Kalimantan'daki halifesi Abdüllatif b. Abdülkâdir Saravakî, Sumatra adasından Hacı Ahmed Lampung, Malezya'dan Kedahlı Şeyh Yâsîn, Filipinler'den Şeyh Nûreddin de diğer önemli halifeleri arasında yer almaktadır.

Kâdiriyye-i Nakşibendiyye, Endonezya'nın yanı sıra Malezya, Singapur, Tayland ve Bruney gibi komşu ülkelerde de yayılmıştır. Günümüzde etkinliğini devam

Sambasî

ettiren tarikat bölgede daha çok Kâdiriyye olarak tanınmaktadır. Özellikle Cava adasındaki beş büyük geleneksel dinî eğitim kurumuyla (pesantren) etkisini sürdürerek günümüze kadar yüz binlerce müntesip kazanmıştır. Bağımsızlık sonrası dönemde sosyal ve dinî bir harekete dönüşen tarikat, bugün hem bir tarikat olarak devam etmekte hem de geleneksel dinî eğitim kurumları çerçevesinde eğitim faaliyeti yürütmektedir.

Ahmed Hatîb Sambasî'nin bazı sözleri, görüşleri, tarikat âdâbıyla ilgili uygulamaları *Fethu'l-ârifin* adıyla bilinen Malayca küçük bir eserde toplanmıştır. Eserin iki farklı nüshasından ilki, Balili müridi Muhammed İsmâil b. Abdürrahim tarafından ölümünden üç yıl sonra (1878) Tâif'te derlenmiştir. *Fethu'l-ârifin* ilk defa 1905'te Mekke'de, 1927'de Kahire'de, daha sonra çeşitli tarihlerde takımadalarda basılmıştır. 1980'de Endonezya'nın Surabaya şehrinde yapılan baskının ilk kısmı olan mukaddime bölümü, 1933'te eser üzerinde bir inceleme yapan W. G. Shellabear tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Eserin, Sambasî'nin Palembangli müridi Muhammed Ma'rûf b. Abdullah el-Hatîb tarafından derlenen diğer nüshası ilk defa 1870 yılında Singapur'da basılmış olup takımadalarda basılan ilk İslâmî eserlerdendir. Van Bruinessen'in *Tarikat yang dibangsakan kepada Qadiriyyah dan Naqsyabandiyyah* olarak adlandırdığı nüshanın el yazması Endonezya'nın Cakarta şehrindeki Millî Kütüphane'de bulunmaktadır (ML, nr. 149).

BİBLİYOGRAFYA :

W. G. Shellabear, "A Malay Treatise on Popular Sufi Practices", *The Macdonald Presentation Volume*, Princeton 1933, s. 351-370; Syed Naquib al-Attas, *Some Aspects of Sūfism as Understood and Practiced among the Malays* (ed. Shirley Gordon), Singapore 1963, s. 33, 59; Hawash Abdullah, *Perkembangan Ilmu Tasawuf dan Tokoh-tokohnya di Nusantara*, Su-

rabaya 1980, s. 177-193; Zamakhsyari Dhofier, *Tradisi Pesantren: Studi Tentang Pandangan Hidup Kyai*, Jakarta 1982, s. 85-90; Martin van Bruinessen, "Ahmad Khatib Sambas", *Dictionnaire biographique des savants et grandes figures du monde musulman périphérique du XIXe siècle à nos jours* (ed. M. Gaboriau v.dêgr.), Paris 1998, s. 14-15; a.mf., "Aḥmad Khaṭīb Sambas", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2007, fas. 1, s. 69-71; C. Snouck-Hurgronje, *Mekka in the Latter Part of the 19th Century* (trc. J. H. Monahan), Leiden 2007, s. 278, 287, 296. İSMAIL HAKKI GÖKSOY

SÂMERRÂÎ

(السامرائي)

İbrâhîm b. Ahmed
b. Râşid es-Sâmerrâî
(ö. 2001)

Arap dili ve edebiyatı âlimi.

Kaynaklara göre 1923, kendi ifadesine göre (Süreyhî, s. 94) 1916 yılında Irak'ın Amâre şehrinde doğdu. Dedesi Râşid, Sâmerriâ şehrinde gelerek Amâre'ye yerleşmişti. İbrâhîm es-Sâmerrâî küçük yaşta annesini ve babasını kaybettiğinden teyzesinin yanında yetişti. İlk ve orta okulu Amâre'de okudu. Ardından Bağdat'a giderek Dârü'l-muallimîn el-ibtidâiyye'ye girdi (1937). Burayı bitirince ilkokul öğretmeni oldu (1940). Daha sonra Bağdat Üniversitesi'nde bugün Külliyyetü't-terbiye olan Dârü'l-muallimîn el-âliye'den mezun oldu (1945). En önemli hocaları Arap dilinde Mustafa Cevâd, Arap edebiyatında Muhammed Mehdî el-Basîr, İslâm tarihinde Abdülazîz ed-Dûrî ve eğitim alanında Mettâ Akrâvî idi. Arap Dili Bölümü'nü bitirince Bağdat'ta, Arapça ve İslâm tarihi dışındaki derslerde eğitim dili İngilizce olan Külliyyetü'l-Melik Faysal adlı lise seviyesindeki okula Arap dili öğretmeni olarak tayin edildi (1946).

Sâmerrâî, 1948'de doktora yapmak üzere bir grup öğrenciyle birlikte Sorbonne Üniversitesi'ne gönderildi. Burada İbrânîce, Ârâmîce, Habeşçe, Sebe dili, Asurca, Bâbilce gibi Sâmi dilleri okudu. Jean Cantineau, Evariste Lévi-Provençal, Louis Massignon, Régis Blachère ve Charles Pellat gibi şarkiyatçılardan ders aldı. Temel doktora tezi olarak "el-Cümûc fi'l-Ḳur'ân muḳârane bi-şiyegî'l-cümûc fi'l-luğâti's-Sâmîyye" başlıklı çalışmasını, yan tez olarak da Ziyâeddin İbnü'l-Esîr'in Arap belâgatına dair *el-Meselü's-sâ'ir*'inin tenkitli neşrini takdim etti (1956). 1956'da Bağdat'a dönünce Külliyyetü'l-âdâb ve'l-ulûm'un Arap Dili Bölümü'nde öğretim görevlisi oldu,

Süryânîce dersler verdi. 1958 askerî darbesinden sonra Kültür Bakanlığı'nda neşriyat müdürü olarak tayin edildi de bir müddet sonra Külliyyetü'l-âdâb'daki görevine iade edildi, 1960'ta yardımcı doçent, 1965'te de profesör unvanını aldı. Tunus, Küveyt, Beyrut, Hartum, Libya, Cezayir, Kahire ve Paris üniversitelerinde dersler verdi. 1981'de emekliye ayrıldıktan sonra Amman'a gitti, Ürdün Üniversitesi'nde (1982-1987) ve San'a Üniversitesi'nde (1987-1996) çalıştı. 1996'da Amman'a dönen Sâmerriâ bilimsel faaliyetlerine burada devam etti. 25 Nisan 2001 tarihinde Amman'da vefat etti. XX. yüzyılın en büyük Arap dilcileri arasında sayılan Sâmerriâ, Arap dilinin tarihî gelişimi ve Arap gramerinin yenilenmesi üzerine çalışmalar yapmıştır. el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-İrâkî, Mecmau'l-luğâti'l-Arabiyye (Mısır, Suriye ve Ürdün), Lecnetü'l-mu'cemiyyeti't-Tünisiyye, el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Hindî ve el-Cem'iyetü'l-lugaviyyetü'l-Ferensiyey gibi Arap dili alanında faaliyet gösteren birçok kuruma üye olmuş, ulusal ve uluslararası kongre ve sempozyumlara katılmış, yüksek lisans ve doktora tezleri yönetmiştir.

Eserleri. Sâmerriâ 100'den fazla kitap hazırlamış, dergilerde 295 makalesi yayımlanmıştır. Bazı eserleri şunlardır: **Telif:** *Dirâsât fi'l-luğa* (Bağdat 1961), *el-A'âmü'l-Arabiyye: Dirâse luğaviyye ictimâ'iyye* (Bağdat 1964), *el-Fi'l zemânühü ve ebniyetüh* (Bağdat 1386/1966), *Min Mu'cemi 'Abdillâh b. el-Muḳaffâ'* (Beyrut 1974, 1984), *Ma'a'l-meşâdir fi'l-luğa ve'l-edeb: Naḳd li-merâci'i'l-luğa ve'l-edeb* (I-II, Bağdat 1979-1980; I-III, Amman 1983), *Mu'cemü'l-ferâ'id* (Beyrut 1984), *Ma'a'l-Ma'arri el-luğavi* (Beyrut 1984), *Mine'z-zâ'i min Mu'cemi's-şu'arâ' li'l-Merzûbânî* (Beyrut 1984), *Dirâsât fi'l-luğateyn es-Süryâniyye ve'l-Arabiyye* (Beyrut 1985), *Min Esâlibi'l-Ḳur'ân* (2. bs., Beyrut 1987), *Mu'cemiyyât* (Beyrut 1991), *es-Seyyid Maḥmûd Şükrî el-*

Sâmerrâî

Âlûsi ve Bülûğu'l-ereb (Beyrut 1992), *ed-Daḥîl fi'l-Fârisiyye ve'l-Arabiyye ve't-Türkiyye* (Beyrut 1997), *Ḥadişü's-sinîn: Sîre zâtiyye* (Amman 1998), *Rihle fi'l-mu'cemi't-târîhî* (Kahire 1419/1999), *Fevâtü mâ fâte min ḥadişü's-sinîn (mine's-sireti'z-zâtiyye)* (Amman 2002), *Fi'l-Emsâli'l-Arabiyye* (Küveyt, ts., Vizâretü'l-i'lâm).

Neşir: *Kutâmî, Divânü'l-Ḳuṭâmî* (Beyrut 1960, Ahmed Matlûb ile birlikte); *Radiyyüddin es-Sâgânî, Kitâbü Yef'ûl* (Basra 1960); *Zeccâc, Ḥalku'l-insân* (Bağdat 1962, 1964); *Kays b. Hatîm, Divânü Kays b. el-Ḥaḳîm* (Bağdat 1962, Ahmed Matlûb ile birlikte); *Batalyevsî, Kitâbü'l-Mesâ'il ve'l-ecvibe* (Bağdat 1964); *Resâ'il fi'l-luğa* (Bağdat 1964); *Sü'âlâtü Nâfi' b. el-Ezrak ilâ 'Abdillâh İbn 'Abbâs* (Bağdat 1968); *Mecdüddin İbnü'l-Esîr, el-Muraşşa' fi'l-âbâ' ve'l-ümmehât ve'l-benîn (ve'l-ebnâ') ve'l-benât ve'l-ezvâ' ve'z-zevât* (Bağdat 1391/1971; eser, İstanbul [1304] baskısında ve Christian Friedrich Seybold neşrinde [Weimar-Leipzig 1896; Amsterdam 1981] yanlışıyla Ziyâeddin İbnü'l-Esîr'e nisbet edilmiştir); *İbn Düreyd, es-Serc ve'l-licâm* (Bağdat 1970); *Süyûtî, et-Ta'rîf bi-âdâbi't-te'lîf* (Bağdat 1969-1970); *İbn Dâvûd ez-Zâhirî, ez-Zehre* (II, Bağdat 1395/1975; I-II, Zerkâ 1406/1985, Nûrî Hammûdî el-Kaysî ile birlikte); *İbn Dürüsteveyh, Kitâbü'l-Küttâb* (Küveyt 1977, Abdülhüseyn el-Fetlî ile birlikte); *Halîl b. Ahmed, Kitâbü'l-Ayn* (I-VIII, Bağdat 1980-1985, Mehdî el-Mahzûmî ile birlikte; Beyrut 1408/1988; Kum 1414/1993); *Ebü Firâs el-Hamdânî, Divânü Ebî Firâs el-Ḥamdânî* (Amman 1983); *Fahreddin er-Râzî, Nihâyetü'l-icâz fi dirâyeti'l-icâz* (Amman 1985, Muhammed Berekât ile birlikte); *Ebü'l-Berekât Kemâleddin el-Enbârî, Nüzhetü'l-elibbâ' fi ṭabaḳâti'l-üdebâ'* (Bağdat 1959; 3. bs., Zerkâ 1985); *İbn Berrî, Fi't-Ta'rîb ve'l-Mu'arreb (Ḥâşiyetü İbn Berrî 'alâ Kitâbi'l-Mu'arreb li'bni'l-Cevâliki)* (Beyrut 1985); *Ebü Hâtîm es-Sicistânî, Kitâbü'n-Naḥl* (Riyad 1985; Beyrut 1985); *Resâ'il ve nuşûş fi'l-luğa ve'l-edeb ve't-târîh* (Beyrut 1411/1991); *İbnü'l-Fâriz, Divân* (Ürdün 1985); *Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Keşfü'n-niḳâb 'ani'l-esmâ' ve'l-elḳâb* (Beyrut 1994); *Zemahşerî, el-Emkine ve'l-miyâh ve'l-cibâl* (Bağdat 1968).

Tercüme: Louis Gardet, *et-Tevfiḳ beyne'd-dîn ve'l-felsefe 'inde'l-Fârâbî* (Bağdat 1975); Louis Massignon, *Ḥiṭâṭü'l-Başra ve Bağdâd* (Beyrut 1981); *Ignazio Guidi, Muḥâḳarâtü fi târihi'l-Yemen*